שמעתא עמיקתא

גליון תש״י | ויצא | תשפ״ז | קהילת חניכי הישיבות | רמות ב׳ | ירושלים תובב״א

שמעתא אליבא דהלכתא

משיעורי הגאון ר׳ יוחנן בורגר שליט״א
דומ״ץ וראש כולל הוראה רמות

האם יש חיוב לכסות הראש משעת החופה

א. חובת כיסוי הראש מדאורייתא או מדרבנן. **ב.** היכן שתלוי במנהג. **ג.** החייבות בכיסוי. **ד.** אלמנה או גרושה. **ה.** בשעת הדחק. **ו.** ארוסה. **ז.** נשואה ביום החופה.

א. חובת כיסוי הראש מדאורייתא או מדרבנן

תנן **בכתובות** (עב.) אלו יוצאות שלא בכתובה העוברת על דת משה ויהודית, ואיזו היא דת משה מאכילתו שאינו מעושר כו׳ ואיזוהי דת יהודית יוצאה וראשה פרוע וטווה בשוק כו׳. וביאר **המאירי** (שם ד״ה אמר המאירי) שדת משה נאמר על מצות הכתובות בתורה או הרמוזות בה, ודת יהודית נאמר על מנהגים הנהוגים באומה מצד צניעות להיות בנות ישראל יתירות במדת צניעות על כל שאר נשים. ועי׳ **ברמב״ם** (אישות פכ״ד הי״ב) דדת יהודית, הוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל.

והקשו **בגמ׳** שם דראשה פרוע דאו׳ היא דכתיב בפר׳ סוטה ״ופרע את ראש האשה״, ותנא דבי רבי ישמעאל אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש. **ופרש״י** דאו׳ היא - ואמאי לא קרי לה דת משה. אזהרה - מדעבדינן לה הכי לנוולה כו׳ מכלל דאסור א״נ מדכתיב ופרע מכלל דההוא שעתא לאו פרועה הות ש״מ אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש וכן עיקר, ע״כ.

ועיי״ש **בגמ׳** (עב:) שתרצו שמדאו׳ אם יוצאת עם קלתה (סל, רש״י) על הראש מותר, ומשום דת יהודית אפילו באופן זה אסור. נמצא שאיסור פריעת הראש יש בו משום דת משה ואסור מה״ת, אלא שדי בכיסוי שיש בו נקבים ומשום דת יהודית יש לכסות את הראש לגמרי. וכן הביא **המאירי** (שם) שאיסור פריעת הראש הוא מה״ת. וכ״כ **התרוה״ד** (סי׳ י) וכתב שיש לה סמך מן התורה כדאיתא בש״ס. וכן פסקו **הגר״ז** (סי׳ עה אות ד) **והמ״ב** (ס״ק י). ועי׳ **באג״מ** (אה״ע ח״א סי׳ סט ד״ה ולכן יש וסי׳ נז) שפירש דמזה שדרשו אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרוע ראש, ולא נא׳ אזהרה שלא יצאו בשערותיהן מגולות, משמע שתלוי בחשיבות פריעה על הראש בכולל שבשביל גילוי מעט שערות אין להחשיב שהראש הוא פרוע, ע״כ. ועי׳ להלן אם הוא לאו או איסור עשה.

וכתו׳ **התרוה״ד** שטעם איסור גילוי הראש הוא משום פריצות דגברי. **והלבוש** (אה״ע שם אות א) פירש דמחמת גילוי הראש יוצאת בלא כתובה כי הוא דבר פריצות והבעל בוש ממנה. ועיי״ש שמ״מ בגרושה וכדו׳ הוא מדרבנן כי אינן בכלל אשת איש. **והישועות יעקב** (אה״ע ססי׳ כא, דבר נכד המחבר ד״ה והוא) כתי׳ שאלו שהיו נשואות החיוב משום ערוה דהוי כשאר מקומות מכוסים.

ב. היכן שתלוי במנהג

ולפי המבואר ש״דת יהודית״ פירושו מנהג, י״ל שחובת הכיסוי במקום שהוא משום דת יהודית תלוי במנהג המקומות. וכן מבואר **בפרישה** (אה״ע סי׳ קטו אות י) שכתי׳ שבמקום שאין דרכן לצאת עם רדיד שרי, שהרי בסימן ע״ג כתב הטור שבמקום שדרך הנשים שלא לצאת בכיפה שעל ראשה לבד עד שיהיה עליה רדיד משמע שבמנהג המקום תליא מלתא, ע״כ.

וכן מצינו **במ״ב** (סי׳ עה ס״ק ב) לענין המלבושים, וכ״כ בפשיטות **באג״מ** (אה״ע ח״א סי׳ סט ד״ה ולכן יש וסי׳ נז) דמה שמחויב מדין דת יהודית תלוי במנהג אם דרך כל הנשים בעירה מאיזה טעם לנהוג באופן אחר אין שייך להחשיב זה לפריצות ובכה״ג אין לאסור עליהן אלא מדרך חסידות לצניעות יתירא ותע״ב, ע״כ. וכן פסק **באול״צ** (ח״א סי׳ יא) והוכיח כן בדרכו של הפרישה שם (וצ״ע שלא הביאו). ויעו׳ **בשבט הלוי** (הקדמה לח״א וח״ה סי׳ קצט אות ד ועיי״ש ח״ה סי׳ רז אות ב) שמדינות הנוהגים לכסות ראשן עי״י פאה נכרית, תהיה הפאה נכרית עשויה שלא תראה ממש כהולכת בשערה כו׳ ואורך וצורת הפאה המותרים תלוים במנהג המקום, כי דבר זה הוא בכלל דת יהודית שהוא מנהג הצניעות שנהגו בנות ישראל, ואסור לפרוץ גדר. ועי׳ עוד בזה **בשמעתא עמיקתא** גליון ת״צ.

ג. החייבות בכיסוי

איתא **בכתובות** (טו:) האשה שנתארמלה או שנתגרשה היא אומרת בתולה נשאתני והוא אומר לא כי אלא אלמנה נשאתיך אם יש עדים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים רבי יוחנן בן ברוקה אומר אף חילוק קליות ראיה. **ופרש״י** האשה שנתארמלה או נתגרשה - ותובעת כתובתה. אם יש עדים - על נשואיה שיצאת מבית אביה לבית בעלה. וראשה פרוע - איצטייבלירי״ה שערה על כתיפיה כך היו נוהגין להוציא את הבתולות מבית אביהן לבית החתונה, ע״כ. וכתי׳ **המהר״ם שיף** שם על רש״י ראשה פרוע שערה על כתיפה וכו׳ פירש כי הינומא היא מכסה על הראש ומשרבב על עיניה. או ר״ל ראשה פרוע לא שערה פרוע רק הראש בעצמו פרוע ע״י שהשערות תלויין לכאן ולכאן, ע״כ. משמע מכאן דפנויות אינן חייבות בכיסוי ראש. וי״ל דהיינו טעמא כי איסור פריעת הראש ילפינן מסוטה שהאשה נשואה.

והנה כתב **הרמב״ם** (אסו״ב פכ״א הי״ז) לא יהלכו בנות ישראל פרועי ראש בשוק אחת פנויה ואחת אשת איש, ע״כ.

וכן הביאו **הטור והשו״ע** (אה״ע סי׳ כא סע׳ ב) דלא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, אי פנויה ואי אשת איש. וביאר **הב״ח** (אות ב) שפנויה שהכירה איש קא׳. וכן נקטו **הח״מ** (ס״ק ב) **והב״ש** (ס״ק ב). וכן מבואר **בט״ז** (ס״ק ב). וכן נקט **בדגמ״ר** (סי׳ כא).

אולם **המ״א** (או״ח סי׳ עה ס״ק ג) הקשה על **השו״ע** הנ״ל שבאו״ח סימן ע״ה סע׳ ב׳ כתב דשער של אשה שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו, אבל פנויות שדרכן לילך פרועות הראש, מותר. וזה סותר דבריו דלעיל שכתי׳ לא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק אי פנויות ואי אשת איש, ועוד דאיתא **בכתובות** (שם) אם יצאה בהינומה וראשה פרועה זהו סימן שהיתה בתולה ודוחק לומר דפנויות דקתני היינו אלמנה דא״כ ה״ל לפרש, וי״ל דפרועות ראש דכתב באה״ע היינו שסותרות קליעות שערן והולכות בשוק דזה אסור אפי׳ בפנויה, וכן פירש **רש״י** פר׳ נשא (במדבר פ״ה פסי׳ יח) על ופרע ראש האשה [ופרע - סותר את קליעת שערה כדי לבזותה, מכאן לבנות ישראל שגלו הראש גנאי להן], ומ״מ צ״ל דפנויה לא מתסרי מדאו׳ דא״ת דקרא איירי גם בפנויה א״כ גם בגילוי הראש תהא אסורה לילך דמהכא ילפינן בכתובות שלא תלכנה בנות ישראל בגילוי הראש, אלא ע״כ קרא לא איירי בפנויה רק שמדת צניעות היא להן שלא לילך כן, ע״כ. ונמצא דפרועות ראש היינו שסותרות קליעות שערן והולכות בשוק דזה אסור אפי׳ בפנויה, אלא דפנויה לא מיתסרי מדאו׳. **והפנים מאירות** (ח״א סי׳ לה) הקשה קושית המ״א והסכים לתירוצו. והובא **בפת״ש** (ס״ק ב).

והשבות יעקב (ח״א סי׳ קג) הביא דברי המ״א וכתב דמה דאיתא בכתובות אם יצאה בהינומה וראשה פרועה היינו כי באותו הפעם הולכות עמה שושבינית והרבה קרובים וליכא למיחש לתקלה ועל כן הקילו.

ועי׳ **במחצה״ש** (שם) שכתי׳ דלפי דברי **המ״א** שנקט שבפנויות הוי רק משום צניעות א״כ רש״י בחומש או דמיירי דוקא בנשואה, או דמיירי בפנויה ודבריו אסמכתא. עכ״פ גם לפי דברי מ״א דגם פנויה אסורה בפריעת ראש דהיינו קליעת שערה מסותרים, עדיין קשיא מהא דאם יצאה בהינומא כו׳, דהא פירש **רש״י** שם וז״ל: וראשה פרוע שערה על כתפה, ע״כ. והיינו קליעתה סתורה, וכן המנהג, ע״כ. ומבואר דפליג על המ״א. **והמגן גבורים** (ס״ק ב) הקשה על המ״א קושית **המחצה״ש** וכתי׳ שדברי השבו״י דחוקים. וקושיית המ״א מהאה״ע לא קשי׳ דמה שחשי׳ המ״א לדוחק דפנויות היינו אלמנה וגרושה כמ״ש הב״ח והח״מ והב״ש.

ד. אלמנה או גרושה

עי׳ **בשו״ע** (שם) שכתב דלא תלכנה בנות ישראל פרועות ראש בשוק, אחת פנויה ואחת אשת איש. ופירש **הב״ש** (ס״ק ה) דפנויה היינו אלמנה או גרושה. וכן הוא **בדגמ״ר** (שם). **והמ״א** (סי׳ עה ס״ק ג) כתי׳ דדוחק לפרש כן בשו״ע.

ועיין **באג״מ** (אה״ע ח״א סי׳ נז וח״ד סי׳ לב אות ד) שכתב דהא פשוט שאף **להב״ש והדגמ״ר** (שם) שספרי **מירושלמי** שגם אלמנה וגרושה אסורות ללכת פרועת ראש הוא רק מצד דת יהודית דמדאו׳ הא רק בא״א נאמר, ע״כ.

ה. בשעת הדחק

עיין **באג״מ** (אה״ע ח״א סי׳ נז) שכתי׳ דאיכא נפ״מ בין ב׳ הלשונות ברש״י בכתובות ע״ב המובא לעיל בפירוש הילפותא דפריעת ראש, דללישנא קמא שפירש דמדעבדינן לה הכי לנוולה מדה כנגד מדה כמו שעשתה להתנאות מכלל דאסור, סובר שהוא איסור ועיין **בריטב״א** (שם עב. ד״ה ראשה) שכתב דלפירוש זה של רש״י הדבר כלל דפריעת הראש פריצות הוא לאשה, שלכן ודאי הוא איסור, וללישנא בתרא שפי׳ מדכתיב ופרע מכלל דההיא שעתא לאו פרועה הוה ש״מ אין דרך בנות ישראל לצאת פרועות ראש,

פניני הלכה

אכל בשוגג פת שלא הופרש ממנה חלה האם יברך ברהמ״ז

תנן (ברכות מה.) ג׳ שאכלו כא׳ חייבין לזמן וכו׳, אכל טבל, ומעשר ראשון שלא נטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שלא נפדו, והשמש שאכל פחות וכו׳, אין מזמנין עליו.

ומקשינן **בגמ׳** (מז:) טבל פשיטא, לא צריכא בטבל טבול מדרבנן, וה״ד בעציץ שאינו נקוב. מעשר ראשון וכו׳ פשיטא, לא צריכה כגון שהקדימו בכרי כו׳. מע״ש וכו׳ פשיטא, לא צריכא שנפדו ולא נפדו כהלכתן וכו׳. עוד **תניא** (סנהדרין צד.) רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חיטה טחנה לשה ואפאה והפריש ממנה חלה, **כיצד** מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועל זה נאמר בוצע ברך נאץ ה׳ (תהלים י נ).

ובתוספתא דדמאי (פ״ב ה״ד) **תניא** לא יושיט ישראל אבר מן החי לבני נח, ולא כוס של יין לנזיר, שאין מאכילין את האדם דבר האסור לו, ועל כולן אין מברכין עליהן ואין מזמנין עליהן ואין עונים אחריהן אמן.

וכתי׳ **הרמב״ם** (ברכות פי״א הל׳ יט) כל האוכל דבר האסור בין בזדון בין בשגגה אינו מברך עליו לא בתחילה ולא בסוף, כיצד, הרי שאכל טבל ואפי׳ טבל דדבריהם או שאכל מעשר ראשון שלא נטלו כל תרומותיו או מע״ש והקדש שלא נפדו כהלכתן אינו מברך. ואצ״ל אכל נבלות וטריפות או שתה יין נסך וכיוצ״ב.

וכ״כ בחידושי **הרא״ה** (ברכות מה.) **והריטב״א** (שם מה.) דבשום מאכל עבירה ליכא ברכה, והדין נותן דהאיך יברך אין זה מברך אלא מנאץ ואין זה אלא מזכיר עוון, תדע לך הרי שהיה אוכל חזיר ונבילה יברך (בתמיה). וכן הדין באיסורים דרבנן באוכלן באיסור.

אולם **הראב״ד** (שם) כתב להשיג על דברי הרמב״ם דלא אמרו אין מברכין אלא אין מזמנין עליהם, לומר שאין להם קביעות לזימון הואיל ואוכלין דבר האסור, והוא כעין אכילת פירות שאין להן קבע לזימון, אבל ברכה תחלה וסוף למה לא יברכו הואיל ונהנו.

וכתב **הרא״ש** (ברכות פ״ז סי׳ ב) דנ״ל כדברי הראב״ד וכן מוכח מהא דאמרי׳ בפ״ק דסנהדרין (ו:) ופ׳ הגוזל קמא (צד.) הרי שגזל סאה חיטים מחבירו טחנה אפאה והפריש ממנה חלה **אין זה** מברך אלא מנאץ, משמע דחייב לברך אלא שברכתו היא ניאוץ.

והרשב״א (ברכות מה.) כתב דנ״ל כדברי הרמב״ם מדתניא ומייתי לה בפרק במה מדליקין (שבת כג.) הדמאי מערבין ומשתתפין בו ומברכין עליו ומזמנין עליו וכו׳, אלמא דדמאי הוא דמברכין עליו הא טבל אין מברכין. ע״כ. אולם **בתשובותיו** (ח״א סי׳ תשצד) כתב לתמוה על הרמב״ם דהא מנין לו, ושהראב״ד תפס עליו. וצ״ע. [ובכבר עמד בזה **בכנה״ג** (סי׳ קצו הגב״י ס״ק ג)].

והטור (סי׳ קצו) הביא דברי הרמב״ם והדר הביא דברי הראב״ד והרא״ש. ונר׳ מדבריו דכדבריהם ס״ל עיקר. אולם **בב״י** (שם) כתי׳ דלא ידע מדוע דחה הרא״ש דברי הרמב״ם, דהא גרסינן **בירושלמי** (חלה פ״א ה״ח) מצה גזולה אסור לברך עליה אמר רב הושעיא על שם ובוצע ברך נאץ ה׳, הדא דאמרה בתחילה אבל בסוף דמים הוא חייב לו, רבי יונה אומר אין עבירה מצוה [רבי יוסי אומר אין מצוה עבירה], אמר רבי אילא אלה המצות אם עשיתן כמצותן הרי הן מצות ואם לאו אינן מצות. ומשמע דלר״י ורבי אילא בסוף נמי אינו מברך על מצה גזולה. וכן נר׳ שהוא דעת רש״י, ר׳ יונה, וגם הרשב״א (שם מה.) סובר כן. וכן הלכה. עיי״ש.

ומ״ש דכן הוא דעת ר׳ יונה, צ״ב דבר׳ יונה מבואר דס״ל עיקר דמברך עלייהו כראב״ד [ובכבר עמד בזה **בבאר שבע** (הוריות ז:) הובא **בשכנה״ג** סי׳ קצו הגב״י ס״ק א]. ועל מ״ש דגם הרשב״א סובר כן, יש להעיר דבתשובותיו (סי׳ תשצד) נקט כהראב״ד, והוא גופיה הביא תשובת הרשב״א הנזכרת, ושם גם לא העיר דזה דלא כמ״ש הרשב״א בחידושיו [ובכבר עמד בזה **בבעי חיי** (או״ח סי׳ כג כד)].

ולדינא כתב **בשו״ע** (סי׳ קצו ס״א) אכל דבר איסור אע״פ שאינו אסור אלא מדרבנן, אין מזמנין עליו, ואין מברכין עליו לא בתחילה ולא בסוף.

וכתי׳ **בט״ז** (ס״ק א) דודאי לא היה הרא״ש מביא ראיה מההיא דמנאץ ללמוד משם שיברך וינאץ הקב״ה, דודאי טוב לו השתיקה, אלא נר׳ דגם הראב״ד לא פליג על אוכל איסור במזיד אלא על האוכל בשוגג, ומה דאיתא דאכל טבל אין מזמנין עליו היינו באכל שוגג, וס״ל לרמב״ם דאין אכילתו חשיבה אכילה. ואף את״ל דלא נפרש דברי הראב״ד והרא״ש כן מ״מ להל׳ נר׳ שפיר להכריע כן דאוכל איסור בשוגג יברך אחריו.

משמע דהוא ענין מצוה עליה ללכת בכיסוי הראש ולא ענין איסור רק שממילא נעשה איסור דהא עוברת על העשה כשהולכת פרועת ראש, ומסיק רש"י שכן עיקר. ו החלוק לדינא הוא דאם הוא איסור יש לאסור אף בהפסד גדול שתפסיד כל ממונה, אבל אם הוא רק חיוב עשה, הוי גם אונס ממון דיותר מחומש אונס דבעשה חייב רק עד חומש. ולכן כל שהוא הפסד כחומש נכסיו ויותר כגון בגוונא שאינה משגת משרה להרויח לחיותה וחיות בניה הוא אונס שאינה מחוייבת ללישנא בתרא שהוא עיקר, אך מ"מ באשת איש שהוא דאו' יש לאסור מספק פי' לישנא קמא דרש"י שסובר שהוא איסור שלכן יש לאסור אף להפסד דכל ממונה, אבל באלמנה שהוא רק דת יהודית יש להקל מספק דודאי לא חמיר מאיסור דרבנן שספק לקולא, ע"כ.

ועי' עוד **באג"מ** ח"ד סי' ל"ב (אות ד) שנשאל באשה צעירה גרושה שחוששת כשידעו מתחלה שהיא גרושה לא ירצו לחשוב אודותה כלל, והוא דבר מובן שיש לחוש לזה, אם יש להתירה שלא ללבוש כיסוי ראש כמו שהתרתי בתשובה (שם) לאלמנה כו', ודאי שיש להתיר גם לה שהוא הפסד גדול לענין השגת אחד לנושאה, דגרושה שצריך לכסות ראשה אינו ג"כ מדאו' אלא מצד דת יהודית, אבל צריכה לידע שבמקום שאין לה לחוש צריכה לכסות ראשה ולא תהיה מותרת לגמרי בשביל זה, ע"כ. **והיב"א** (ח"ד אה"ע סי' ג כת' שאין להקל בזה אלא ע"י פאה נכרית משום דבלא"ה יש מתירין. ועי' **באול"צ** (ח"א או"ח סי' יא).

ו. ארוסה

ויש לדון בענין ארוסה (אחר הקידושין) אם חייבת בכיסוי ראש, דהרי מבואר לעיל דחובת כיסוי ראש ילפינן מהא דכתיב בענין סוטה "ופרע את ראש האשה", והרי איתא בגמ' **בסוטה** (כד.) דארוסה אינה שותה דכתיב תחת אישך כו', וא"כ י"ל דדוקא בנשואה נאמר חובת כיסוי.

וכן מבואר **בשטמ"ק** (כתובות טו: ד"ה וראשה) בשם ליקוטי גאונים שפרשו הא דכתובות דעדים מעידים שיצאת בהינומא וראשה פרוע כתובתה מאתים, פי' היו מפריעין ראש הבתולה להשביחה בשערה לר' שלמה ז"ל וראשה פרוע פי' מגולה וכך היו נוהגין לבתולה ולא לאלמנה, והאי דאמרינן ופרע את ראש האשה כו' מכאן אזהרה לבנות ישראל שלא יצאו בפרועי ראש איכא למימר בנשואות קא מיירי, ע"כ. וכן פסק **היד אליהו** (רוגולר סי' עט).

וכן נקט **השבו"י** (ח"א סי' קג) דבתולה שנתקדשה ועדיין לא נשאת מותרת להלוך פרועת ראש בודאי כיון שכתובתה מאתים אפי' אלמנה מן האירוסין כמבואר שם באה"ע ר"ס ס"ז ע"ש, והוא פשוט בש"ס ומשמעות הפוסקים דלא כמ"ש **החו"י** (סי' קצו) דאף שנתקדשה יש לילך בכיסוי ראש, וזה אינו דא"כ תקשה איך קאמר המתני' אם יש עדים שיצאה בהינומא וראשה פרועה הלא זימנין דתפסה מאתים ותאמר אנא בתולה הוית והא דלא יצאה ראשה פרועה משום שהיתה אלמנה מן האירוסין וכדקא' הש"ס גבי העברת כוס ומה הועילו חכמים בתקנתם, אלא ודאי כמ"ש דמותרת להלוך כמו כל הפנויות ופוק חזי מה עמא דבר, ע"כ. והובא **בבה"ט** (סי' כא ס"ק ה).

וביאר **הישועות יעקב** (אה"ע ססי' כא דבר נכד המחבר, ד"ה והוא) בדעת המקילין דכיון דבבן נח אף בנכנסה לחופה לא הוי דינה כא"א גביהו, לא היה א"כ מנהג ישראל קודם שנתנה התורה לכסות ראשן בכה"ג, וא"כ זה לא אסרה תורה, דרק באלו שנהגו מכבר לכסות ראשון גלתה תורה שרצון הש"י שגנאי היא להם לשנות מנהגם זה, ע"כ.

אבל **המה"ר יצחק הלוי** (ח"א אה"ע סי' ט) כת' דלכאו' נראה דאינה חייבת בכיסוי הראש מהא דכתובות שם דיוצאת בהינומא כתובתה מאתיים, ומשמע דבימיהם אף שהיתה ארוסה קודם שנכנסה לחופה יצאה בפ"ר, ומהרא"ש שם משמע דאף ביום ראשון אחרי החופה מותרת, עי"ש, אבל באמת זה אינו דמדאיצטריך רש"י לפרושי שם דראשה פרוע היינו ששערה על כתיפה, וכך היו נוהגין להביא את הכלה מבית אביהן לבית בעליהן, ש"מ דבכל שער אירוסין אסור, אלא כיון שנהגו לגלות קצת שערות על כתיפן וכן כשהלכה רק פ"א לבית אביה ולא התכוונה לפריצות אין איסור כו', ועוד יש ראיה לאסור **מסוטה** (שם) דיליף מדרשה דארוסה אינה שותה כנ"ל, ותיפ"ל דכתיב ופרע את ראש האשה וארוסה פרועה ועומדת, א"ו דאף ארוסה אסורה בפריעת הראש, וכן נמצא בהגהות מנהגים בדיני נישואין כו', ע"כ. והביאו **הט"ז** (אה"ע שם). וכן פסק **הרע"א** (על סי' כא ומהדו' תנ' סי' עט).

והראייה שהביא **מהרא"ש** (כתובות פ"ב סי' ג) שכת' די"א שביום ראשון מותר להסתכל בה שהוא עיקר החבוב כדי לחבבה על בעלה וליתא דאפי' שעה אחת אסור להסתכל בה אבל מותר להסתכל בתכשיטין שעליה או בפריעת שערה. וכן הובא **בשו"ע ורמ"א** (סי' סה סע' ב) ומשמע שהלכה כן בפריעת ראש אף ביום ראשון של הז"ב. ומזה שהפוסקים אפי' המחמירים בארוסה לא תמהו על דין זה מוכח שהבינו שאין כאן פריעת ראש ממש.

והמגן גיבורים (סי' עה שלט"ג ס"ק ב) דחה ראיית **המהר"י הלוי** דבאמת ופרע ראש האשה דסוטה מיירי בקליעת שיער **כפרש"י** ושפיר מקיים אף בארוסה, ובלא"ה לא קשה דבשלמא מבלעדי אישך הוא פרט בענין גופי' שפיר ממעטינן ארוסה, אבל ופרע ראש האשה הוא במעשה הסוטה כדי לנוולה כדאמרו היא קשטה עצמה וכו', א"כ בארוסה דלא שייך ניוול זה מקיים בשאר ניוול ואין קפידא בזה וז"ב, ע"כ. ומ"מ עי"ש (אלף למגן ס"ק ו) דלמעשה החמיר בזה.

ועי' **במשאת משה** (ח"ב סי' ז) דחה דברי המהר"י הלוי דמקודשת שאינה נשואה מותרת בפ"ר, ומה שהביא ראיה מסוטה זה אינו דופרע ראש האשה אין הכוונה לגלות שערה אלא לסתור קליעת שערה דאלו פריעת ראש לגלות שערותיה הקלועות שבח הוא לה, וע"כ גם בארוסה מקיים ופרע דהא סותרת קליעותיה. ועי' **בקנין תורה** (ח"ב סי' מג).

ועי' **בישועות יעקב** (שם) שכתב דיש חילוק בין ארוסה לנשואה דבארוסות לא נהגו לכסות כל שערן וליכא גביהו דת יהודית, ולכן פרש"י ז"ל דהך דיוצאה וראשה פרוע מיירי בכה"ג שהראש מכוסה ורק ששערה על כתפה דאז גם בנשואות ליכא רק דת יהודית וארוסה מותרת לילך בכה"ג, ע"כ. וכת' **השד"ח** (מע' דת יהודית אות א ד"ה ולענין) על הפוסקים הנ"ל שאפשר שאם היו רואים **המהר"י הלוי** ודעימיה דברי **השטמ"ק**, היו חוזרים בהם. **והמ"ב** (סי' עה ס"ק יא) פסק דארוסות אסורות בלילך בגילוי הראש.

ז. נשואה ביום החופה

ומהנ"ל משמע דנשואה לכו"ע חייבת מיד בכיסוי ראש. ועי' **בשו"ע** (אה"ע סי' נה סע' א) שכתב שאינה בכלל נשואה עד שיביא אותה לתוך ביתו ויתייחד עמה ויפרישנה לו, ויחוד זה הוא נקרא כניסה לחופה, והוא הנקרא נשואין בכל מקום. **והרמ"א** כת' די"א דחופה אינה יחוד, אלא כל שהביאה החתן לביתו לשם נשואין. וי"א שהחופה היא שפורסין סודר על ראשם בשעת הברכה. וי"א דחופת בתולה משיצאה בהינומא, ואלמנה, משנתייחדו. והמנהג פשוט עכשיו לקרות חופה מקום שמכניסים שם יריעה פרוסה על גבי כלונסות, ומכניסים תחתיה החתן והכלה ברבים, ומקדשה שם ומברכין שם ברכת ארוסין ונשואין, ואח"כ מוליכים אותם לבית ואוכלים ביחד במקום צנוע, וזהו החופה הנוהגת עכשיו, ע"כ.

אלא דיש לדון לפי מש"כ **השבו"י** הנ"ל דכל שלא הכירה איש מותרת להלוך כמו כל הפנויות. דלמא ה"ה ביום החופה שרי. וכן י"ל לפי **הישועות יעקב** דלעיל שביאר דעת המקילין בכיסוי ראש לארוסה, דכיון דבבן נח אף בנכנסה לחופה לא הוי דינה כא"א גביהו, לא היה א"כ מנהג ישראל קודם שנתנה התורה לכסות ראשן בכה"ג וא"כ זה לא אסרה תורה דרק באלו שנהגו מכבר לכסות ראשון גלתה תורה שרצון הש"י שגנאי היא להם לשנות מנהגם זה לא בזולתם, ע"כ. ויעוי' **בספר מנהגים דק"ק וורמייזא** (מנהג נשואין ד"ה הכלה באה לב"ה) מובא מנהג שהכלה לא כסתה את ראשה ביום החופה. ומטו בשמיה **דבעל האג"מ** (אוהל יעקב הל' הרחקות) שהתיר כמנהג זה.

שו"ר **בתשובות והנהגות** (ח"ה סי' שלד) שכת' שרבים מהחסידים מכסות ראשן רק למחרת, ואף שלדינא ברור לי שחייבת בכיסוי ראש מיד לאחר החופה, מ"מ ראיתי מקום לנסות ליישב מנהגם והיינו משום דעיקר חופה ונישואין היינו כשמתייחדת עמו ממש, אבל אם רק העמידו חופה והתייחד עמה בחדר יחוד כמקובל, אף שנעשית נשואה וזהו תחילת הנישואין, מ"מ גמר הנישואין אינו אלא בחיי אישות. ומ"מ למעשה חייב כל בעל ובמיוחד אם הוא בן תורה לבקש שהכלה תכסה ראשה כבר לחופה, אבל אם רואה שמתעקשים בדוקא להחזיק במנהג אבותיהם, יניח להם, ומוטב שיהיו שוגגים, ע"כ.

ודעת **הגרשז"א זצ"ל** (מבקשי תורה שם) דאחר היחוד יש לאסור אע"פ שהמנהג היה להקל בזה גם בסעודת הנישואין. ודעת **הגריש"א זצ"ל** (מבקשי תורה חופה ונישואין עמ' כו) דמהנהג שלנו הוא שמשעת כיסוי ההינומה צריך ששערה יהיה מכוסה וכן אחר החופה שערה ממשיך להיות מכוסה, ע"כ.

מסקנא דדינא

א' חובה מהתורה לאשה נשואה לכסות את שערות ראשה. ועי' **בשמעתא עמיקתא** גליון ת"צ בענין צורת הכיסוי. **ב.** אשה פנויה אינה חייבת בכיסוי ראש. **ג'** אלמנה או גרושה חייבות בכיסוי. ובשעת הדחק גדול יש לשאול שאלת חכם. **ד'** י"א דארוסה (דהיינו לאחר הקידושין) אסורה ללכת בגילוי ראש ויש מתירים. ונשואה אחר החופה או עכ"פ אחר חדר יחוד מיד מתחייבת בכיסוי. ויש מקומות שנהגו שלא לכסות ראשן ביום החופה רק למחרת. והמנהג הפשוט להחמיר בזה מכיסוי ההינומה ואין לפרוץ גדר.

ובמ"ב (ס"ק ד) כת' שאם אכל בשוגג ונזכר אחר אכילתו, דעת הט"ז ועוד כמה אחרונים דבזה יוכל לברך לבסוף והיינו אפי' לא אכל כדי שביעה, דבזה ל"ש נ"ט. אלא דלענין זימון אפי' בשוגג אין לזמן ע"ז דאכילת איסור לא חשיבא קביעות. וביאר **בשה"צ** (ס"ק ד) דהיינו אפי' אכל דבר שהוא אסור מה"ת.

ויעוי' **בחסד לאלפים** (סי' קצג-רב ס"ו) דכתב - אכל דבר איסור, ובמזיד, שלא במקום סכנה וכו' אין מזמנין עליו ואין עונים אחריו אמן אם בירך. ע"כ. ומבואר דס"ל לדינא כהט"ז דאם הוא בשוגג מברך.

מיהו **בכה"ח** (ס"ק ג) כת' **דהעולת שמואל** (סי' ג) השיג על הט"ז דאף אם אכל איסור בשוגג אינו מברך, וכן העלה **הכת"ס** (סי' כב).

ובאמת יל"ע בדבריו למה היה צריך לתשובת העולת שמואל והכתב סופר, והלא בט"ז מפ' להדיא דכל דבריו דלא כדברי הב"י, וכיון דבב"י מפ' דלא כדבריו, ובשו"ע סתם לדינא כהרמב"ם, א"כ אותם הנוהגים כדברי המחבר אין להם לברך על דבר איסור אפי' אכלו בשוגג [ואע"ג דבשו"ע השמיט מלשונו לשון הרמב"ם שכת' "בין בזדון בין בשגגה", מדבריו בב"י עולה דאין שום חילוק בדבר, וע"כ שסמך על מה שסתם וכתב "אכל דבר איסור" ולא חילק בין שוגג למזיד. וכ"כ **בכת"ס** (שם)].

ואף דבאיסור דרבנן היה מקום לצרף דברי **הנתיבות** (חו"מ סי' רלד ס"ק ג) **דס"ל** דמי שעבר על איסור דרבנן בשוגג אין זה נחשב עבירה כלל, [וחיוב חלה בזה"ז הוא מדרבנן, כמבואר בשו"ע יו"ד סי' שכב ס"ב], מ"מ למעשה לנוהגים כהמחבר הרי בשו"ע מפ' לדינא דאין חילוק בין איסור דרבנן לאיסור דאו'.

ואם היה הדבר בסעודת שבת יל"ע אם יצא ידי חובת סעודת שבת, או דצריך לחזור ולאכול פת המותרת. **והשבט הלוי** (ח"א סי' עא) כת' דלמחבר כיון דהוא אכילת איסור ה"ל כמאן דלא אכל כלל, ורק לט"ז י"ל דאם אכלו בשוגג גם לענין סעודת שבת חשיב סעודה. **העולה לדינא** - אכל בשוגג פת שלא הופרש ממנה חלה, דעת הט"ז דיברך אחר אכילתו וכן הכרעת המשנ"ב. ולנוהגים כהמחבר לא יברך אחר אכילתו.

נכתב ע"י
הרה"ג הרב שמעון פלולי שליט"א
מו"ץ הקהילה החרדית מעלה אדומים

יורה דעת ודין
בית הוראה ובית דין
בנשיאות הרה"ג יוחנן דניאל בורנר שליט"א

שעות בית ההוראה

ימי ראשון
21:30-22:00 בית הכנסת "חזון נחום" נילה – המור 3 ירושלים. מעבר לשעות הנ"ל ניתן להשאיר שאלות בתיבה המיועדת – יש לציין מספר טלפון.
ימי שני
21:30-22:00 בהכ"נ "חניכי הישיבות" בית שמש – ייבא סבא 11 רמה ד' (4).
ימי שלישי
19:20-20:00 בית הוראה "יורה דעת ודין" רמת שלמה – חזון איש 10/7 ירושלים. מעבר לשעות הנ"ל ניתן להשאיר שאלות בתיבה המיועדת – יש לציין מספר טלפון.
21:30-22:15 בית הכנסת "זכרון יצחק" רמות ב' – אהרון אשכולי 110 ירושלים.
ימי רביעי
21:30-22:00 בית הכנסת "חזון נחום" נילה – המור 3 ירושלים. מעבר לשעות הנ"ל ניתן להשאיר שאלות בתיבה המיועדת – יש לציין מספר טלפון.
ימי חמישי
19:20 -20:00 בית הוראה "יורה דעת ודין" רמת שלמה – חזון איש 10/7 ירושלים. מעבר לשעות הנ"ל ניתן להשאיר שאלות בתיבה המיועדת – יש לציין מספר טלפון.
ימי שישי
10:45 - 11:30 בהכ"נ "חניכי הישיבות" רמות ב' – ליד רח' צונדק 129 ירושלים.